

Imants Zemzaris. Portrets ar variācijām

Ilga Auguste

Komponists Imants Zemzaris ir vairāk miniatūrists nekā lielformu piekritējs. Vairāk kamervērotājs nekā simfonīķis. Mūzikā viņš prot palēnināt laiku, ielūkoties mirklī, pavīpsnāt, noglāstīt un veldzēt. Viņa skaņdarbi izstaro kaut kādu vārdos nepasakāmu, vien nojaušamu trauslumu.

Imanta Zemzara gara bērnu nav pārāk daudz. Tie ir pazīstamie "Brīnumskaņdarbi", "Varšavas triptihs", simfoniska epizode "Pēc lasījuma", "Metēna uvertūra", "Divpadsmitā gadsimta stabule" flautai, basa balsij un stīgu orķestrim, "Divertiments pirmajai vizbulei", "Pastorāles vasaras flautai", "Dažas liriskas skices" stīgu kvartetam, "Mazā pasija" baritonam, jauktajam korim, klarnetei un stīgu orķestrim, "Rasas koncerts" vijolei un stīgām, "Lauks" ērgelēm, virkne dziesmu un instrumentālskaņdarbu ar spirtiņiem nosaukumiem un laimīgu mūžu.

14. aprīlī komponists, pianists un publicists Imants Zemzaris nosvinēja 60. dzimšanas dienu. Jubilejas priekšvakarā radio "Klasika" tikās ar jubilaru un diviem viņa skaņu mākslas "sabiedrotajiem" – dziedātāju Ievu Paršu un aktieri Pēteri Liepiņu, lai saprastu kāds Imants Zemzaris ir šodien.

ZEMZARIS UN VIŅA DZIESMAS

Ieva Parša: Imants Zemzaris man liekas ļoti glezniecisks. Kā viņš nāk pa ielu beretē un kādā no savām skaistajām šallītēm. Tāds pavasarīgs un steidzīgs... Pār plecu viņam soma, kurā noteikti ir viņa paša skaisti, gaumīgi pierakstītas notis. Viņa mūzikai līdzās nostājas daži viņa dzīves sīkumiņi, kas skar arī mani. Piemēram, laipni atdāvināts viņa māmiņas Līvijas Endzelīnas molberts, bagātīga marķu kolekcija. Manai meitiņai viņš bieži mēdza dāvināt kabatlakatiņā ietītas vienkapecīņas. Tas atsauc atmiņā manu bērnību, kad, aizbraucot ciemos pie vecmāmiņas, viņa man ikreiz iedāvināja

Ieva Parša un Imants Zemzaris

vienu "Ļeņina galviņu". Tas ir aizkustinoši, un no šādiem sīkumiņiem veidojas Imanta tēls.

Viņš ir pasaules vērotājs, un laikam tāpēc asociējas man ar gleznotāju, kas visaptveroši jūt pasauli. Kaislīgi mīl dabu, savu zemi un visu, kas no tā izriet. Imants ir kaislīgs sabiedrisks cilvēks, kas ar savu personību nekad necenšas uzbāzties. Izņemot brīžus, kad piesēžas pie klavierēm. Tad viņam ir ko teikt. Viņš ir arī viens no ietiepīgākajiem komponistiem – par spīti tam, ko par viņu teiks un kādus rāmjus paģēr laikmets, paliks pie sava un pateiks domu lēnām, harmoniski, sakārtoti un līdz galam.

Ilga Auguste: Kāda bija tava pirmā saskare ar Zemzara dziesmām?

IP: Kādā koncertā Rīgas Latviešu biedrībā dzirdēju trīs Antona Austrīņa cikla dziesmas. Man tās ļoti iepatīkās, un sapratu, ka vēlos tās dziedāt. Biju jauna, emocionāla un tūlīt pēc koncerta gāju komponistam klāt un teicu: "Labdien, vai lūdzu nevarētu dabūt notis šīm dziesmām, lai varētu tās dziedāt?" Tā arī sākās mūsu sadarbība.

IA: Kas tevi piesaista Zemzara dziesmās?

IP: Imants nekad neraksta tāpat vien, katrai viņa dziesmai ir sava jēga, savs risinājums. Katrs vārds dziesmā pilda noteiktu uzdevumu, un tas ļauj pārvērst koncertu veselā izrādē!

IA: Kāds ir Zemzaris – savu dziesmu pavadītājpianists?

IP: Šajā ziņā es Imantu apbrīnoju. Viņš spēlē tādiem īpatnējiem pirkstiem. Pēterim Plakidim, piemēram, ir skaisti, apaļi pianista pirkstiņi. Imanta pirksti ir plakanīgāki, bet viņš tik smalki un virtuozī tos izvīrpina, ka tas tiešām ir apbrīnas vērts. Starp citu, viens no maniem iemīļotākajiem klaviermūzikas albumiem ir Imanta iespēlētās Volfganga Dārziņa tautasdziesmas.

ZEMZARIS UN IZVĒLE

IA: Kad jūs atskārtāt, ka tieši mūzika ir jūsu valoda? Jūsu vectēvs Jānis Endzelīns bija slavens valodnieks, bet vecāki – Līvija Endzelīna un Uldis Zemzaris – gleznotāji. Jūs augāt vidē, kas vairāk saistīta ar vārdu un krāsu, nevis skaņu.

Imants Zemzaris: Varbūt es vēl tagad neesmu to īsti atskārtis? Tā tiešām nav mana vienīgā izteiksmes forma. Skolas laikā bija periods, kad diezgan aktīvi zīmēju, pieķēros arī grafikai. Un tad vienā brīdī tas izsmēlās, izbeidzās. Laikam biju uzzīmējis visu, kas jāuzzīmē. Man bija divus gadus vecāks brālēns, kas mācījās Dārziņskolā. Vecāki un vecvecāki nosprieda – nu tik sūtīs tam pakaļ! Bija dzirdes pārbaude mājās, kuru izturēju, otrā istabā klausīdamies, kādu skaņu piesit uz klavierēm. Bet... vai tas bija īstais ceļš? Domāju, ka esmu tāds "svētdienas" mūziķis: komponēju brīvajos brīžos, un nav manī tā fanātisma, kas liktu nodoties tikai skaņu mākslai, tikai notīm un partitūrām. Interesējies ir arī daudz kas cits: brīvs laiks un paslinkošana, daba un cilvēki.

IA: Un tomēr mūzika. Vai tā ir nākusi kā nepieciešamība izteikties skaņās vai kā spontāna prieka izpausme?

IZ: Tas bija prieks. Tiešām! Kad septītajā klasē pats pie klavierēm kaut ko sāku sacerēt, tas visdrīzāk bija prieks par pasauli, par skolu, klasesbiedriem, saulainiem rītiem, par Latvijas vēl nesabojātiem laukiem... Liels prieks par spīti tam, ka tagad mēs it kā stipri melnās krāsās mājām vēsturisko periodu līdz 1990. gadam. Tas bija prieks, kuru stimulēja Ģederts Ramans – mans pirmais kompozīcijas skolotājs Dārziņskolā. Es tiešām uz kompozīcijas stundu astoņos no rīta gāju ar tādu pacīlātību kā ne uz vienu citu priekšmetu! Klavierstundas raisīja stipri lielas izbailes, jo vienmēr bija sajūta, ka neko

ESMU TĀDS "SVĒTDIENAS" MŪZIĶIS: KOMPONĒJU BRĪVAJOS BRĪŽOS, UN NAV MANĪ TĀ FANĀTISMA, KAS LIKTU NODOTIES TIKAI SKAŅU MĀKSLAI

nemāku nospēlēt, savukārt stundas pie Ramana bija svētki. Viņa smaidis un dažī pateikti vārdi bija tik uzmundrinoši un stimulējoši! Vissaulainākās kompozīcijas nodarbības visā mūžā man tiešām ir bijušas Dārziņskolā.

IA: Vai komponēšanu vispār var iemācīt?

IZ: Var jau var, kā amatu. Tas tomēr ir amats ar saviem likumiem, savām normām.

IA: Vai atceraties pirmo skaņdarbu? Varbūt tas joprojām ir saglabājies?

IZ: Jā, tā bija "Vasaras svīta" klavierēm četrās daļās. Pavisam neliela. Mans klavierpedagogs Nikolajs Fedorovskis par to arī priecājās un saklausīja tur latviski miksolīdiskas intonācijas. Drusciņ gremzdamies par to, ka zaudē savu klavierspecialitātes audzēkni, Fedorovskis tomēr beigu beigās labprāt sūtīja mani pie Ramana, lai tad komponēju un palieku vispārīgajās klavierēs.

ZEMZARIS UN TEĀTRIS

IA: Kā izšķīlās muzikālās dzirkstis?

IZ: Liels stimulē man bijis teātris. Diezgan daudz teātra mūzikas esmu uzrakstījis, un sadarbība ar teātri man devusi ieskatu labā dramaturģijā, labā literatūrā. Nekādām sēnalām rakstījis neesmu. Tā ir bijusi pasaules vislabākā dramaturģija.

IA: Ar Imantu Zemzari jums izveidojies lielisks duets izrādē "Jērādiņa," kas pēc gandrīz diviem gadu desmitiem atkal atgriezies Dailes teātri. Vai tiesa, ka tieši jūs nolūkojāt šai izrādei Zemzari? Pēteris Liepiņš:

Es nolūkoju! Meklēju dikti. Mana sieva Maija iedeva Alberta Kronenberga "Jērādiņu" un teica: "Varbūt tev noder?" Sāku lasīt, un tā man kļuva ļoti tuva. Tā bija vesela filosofija! Vajadzēja ļoti jūtīgu cilvēku, kas palīdzētu atklāt grāmatas saturu mūzikā un uz skatuves. Mana mēraukla bija, lai mēs ar "Jērādiņas" komponistu būtu prepoli, un tādu es sameklēju Zemzari. Viņš fantazēja līdzī, visu pamatīgi izlasīja un izveidoja skaņu partitūru balsij, čellam un klavierēm. Zemzaris ir ļoti sarežģīts cilvēks. Viņš ienirst dziļos udeņos un tad raksta mūziku. Ļoti iecietīgs, un man tas vajadzīgs, jo pēc horoskopa es esmu Gaisa zīme. Viņam ir humora izjūta, kuru ne vienmēr uzreiz var pamanīt. Tad domā – nu tāds sausiņš. Ne-e! Nav Imants sausiņš. Viņa humora izjūta ir superīga.

IA: Jūs šajā izrādē darbojaties abi divi, un Imants ir Salmu Pricis.

PL: Imants ir ļoti atturīgs. Cik dziļš viņš ir kā komponists, tik dziļš arī kā aktieris (*smaida*). Bieži tā ļoti zīmīgi paskatās tik uz mani

un man ir jāsaprot, ko viņš spēlē. Kautrīgs arī Imants ir, un tā nav sliktākā īpašība. Ja viņš nav pārliecināts par kaut ko, tad viņš tajā jomā neizpaužas. Ar attieksmi pret darbu, lietām un dabas parādībām Imants man atgādina citu pasauli. Tā ir pasaule, uz kuru mēs vienmēr esam tiekušies, tā ir vienmēr bijusi aktuāla, tikai tagad tai ir paiets garām. Man ir teiciens: "Es neskriešu šim laikam līdzī, jo jau esmu priekšā." Tas nozīmē, ka manī ir tās pamatvērtības, pēc kurām vienmēr esam tiekušies. Es tikai neesmu skrējis laikam līdzī un neesmu tās pazaudējis. Tāpat kā Imants. Viņš par mani mēdz arī paironizēt, bet tur ir sava daļa patiesības. Es to uztveru un paironizēju arī par viņu.

ZEMZARIS UN IDEJAS

IA: Inese Lūsiņa rakstā "Kur un kāpēc slēpjas Imants Zemzaris" definējusi jūsu radošo metodi, nosaucot to par "kaleidoskopu". Vai piekrītat?

IZ: Var jau būt, ka tā tas ir, jo sistēmiska un konsekventa tēmas intonatīvā attīstība man laikam nav raksturīga. Drīzāk tiešām dažādi motīvi, dažādi raksturi, aspekti, dažādi kontrastējoši izgaismojumi cits citam seko tādā kā virknē.

IA: Jūs tverat ne tikai ar acīm no dabas, teātra, dažādiem rakstu avotiem, bet arī ar ausīm no senu stabu balsīm, no ritmiskajiem un melodiskajiem skaņu modeļiem, kas valda mums apkārtnē un zināmā mērā ir šodienas simbols. Jūsu mūzikā nereti ieskanas atpazīstamas un pat šķietami lipīgas intonācijas, kas aizgūtas no populārās mūzikas. Vai, piemēram, *Bésame mucho* savā dziesmā "Nes mani vēl" iefiltrējāt ar nolūku?

IZ: Tā tas sanāk, jo vienkārši nespēju izlikties gudrāks kā esmu. Skanošajā apkārtnē tiešām sadzirdu visu un man nekad nav gribējies ne no kā norobežoties. Kad esmu mājās, klausos radio "Klasika", un cik labi, ka tas piedāvā tik plašu skaņu spektru – arī pasaules mūziku, folkloru, dzezu. Man pašam ir bijis folklorisks periods, kad ļoti aktīvi apmeklēju tautas mūzikas koncertus. Vienā dzīves posmā lielais atklājums bija roks. Ne jau viss, bet noteiktu izpildītāju mūzika.

IA: Kas no šīm ietekmēm transformējies jūsu mūzikā?

IZ: Rokmūzikas ietekmē tapuši vairāki opusi, sākot jau no "Varšavas triptiha" līdz "Mazajai rokmuzikai"... Ir man arī vairāki folkloriski opusi. Nu nav manī pārliecības, ka akadēmiskai mūzikai jābūt filtrētai, atsijātai no sēnalām un otršķirīgām intonācijām. Ja tas uzrunā cilvēku, tam jātop sadzirdētam.

ZEMZARIS UN KLAVIERES

IZ: Lai arī Dārziņskolā biju vājš audzēknis klavieru specialitātē un komfortabli, atraisīti pie klavierēm nebiju juties, gadiem ejot, sapratu, ka tas ir mans instruments, kuru kopš bērnības daudzus gadus esmu mācījies spēlēt. Citu es neprotu, un tā tomēr ir liela vērtība, ka tu spēj no šī instrumenta izvilināt kādas saskaņas vai pasāžas. Vienubrīd, cik vien varēju, centos uztrenēt klavierspēles tehniku un izvēlēties tādus latviešu klaviermūzikas opusus, ko man pa spēkam izspēlēt, kuru grūtības pakāpe daudz maz atbilst varēšanai. Bija prieks, ka izdevās sagatavot arī nelielas koncertprogrammas. Kaut arī es nepaguvu izspēlēt lielo klavierrepertuāru – Listu, Šopēnu – un rokās nesajutu lielās, virtuozās faktūras, šī instrumenta izjūta man tomēr ir dota.

IA: Negribas ticēt, ka iemesls ieskaņotajam Volfanga Dārziņa "200 latviešu tautas dziesmām", Jāņa Ivanova kinomūzikas "Salna pavasarī" klavierversijai un Emīļa Melngaiļa "Dančiem un dainām" būtu atbilstoša tehniskā varēšana! Vai īstais iemesls tomēr nav vārdos un pārliecībā – kurš gan cits, ja ne es?

IZ: Šie opusi tiešām bija drusciņ aizmirsti un nebija mūsu atskaņotājmākslinieku spēlāti. Piemēram, Melngaiļa miniatūras bija jāatrok muzeja krātuvē, jo tās nav izdotas, tāpat kā ārkārtīgi daudz kas no latviešu mūzikas. Tādēļ arī man bija vilinājums izcelt tās die-nasgaismā un radīt iespēju arī citiem dzirdēt. Mūsu profesionālie pianisti biežāk izvēlas reprezentatīvāku repertuāru, kur var sevi un

savu tehnisko varēšanu vispusīgi parādīt. Viņi, tā teikt, ar niekiem nekrāmējas. Varbūt ar retiem izņēmumiem, piemēram, Jautrīte Putniņa, kas tiešām var paņemt mazas, aizmirstas miniatūras un kā dārgakmeņus tās uzspodrināt.

IA: Jāņa Ivanova mūzika no kinofilmas "Salna pavasarī" ir labi pazīstama tieši orķestra skanējumā. Ko šī mūzika iegūst klavierkrāsās?

IZ: Jāņa Ivanova manuskriptos atradu skolas nošu burtnīciņu skaistā kaligrāfiskā komponista rokrakstā. Tur bija šie kino mūzikas fragmenti klavierizvilkumā, turklāt daudz vairāk nekā ietverts simfoniskajā svītā, ko diezgan bieži atskaņo. Nošu burtnīcā bija vēl tādi pavisam īsi fragmenti, pat motīvi, kopskaitā 33. Simfoniskajā svītā ir tikai deviņas daļas, savukārt klavierversijā to ir daudz vairāk. Man bija vilinājums tās paņemt un nospēlēt tieši tā, kā šajā burtnīcā ir uzrakstījis meistars.

IA: Vai, atskaņojot šo mūziku, pats atklājāt arī ko jaunu par Jāni Ivanovu?

IZ: Jā, es šo mūziku iztēlojos kā tādu mūžīgi micāmo Latgales mālu – staigņu un smagu. Vienmēr šis māls ir jāmīca, lai kaut ko ar to iesāktu, lai kaut ko no tā veidotu, bet kaut kas mūžīgi to procesu pārtrauc un atkal ir jāmīca un jāmīca no jauna. Man tas asociējās ar emocionālu piesātinājumu, ar *rubato*. Bieža, smaga, staigņa mūzika. Mūžīgi neatrisināta. Varbūt, ka es ar *rubato* toreiz pārspilēju? Tagad klausoties, pašam tā liekas. Neviens mani no malas neapstādināja un neteica: "Spēlē akurātāk un ritmiskāk!" Man gribējās nu tiešām kā tādu smagu, staigņu, mālainu zemi to mūziku nospēlēt.

ZEMZARIS UN SIMFONISKAIS ORĶESTRIS

IZ: 70.–80. gados mēs, tālaika jaunie komponisti, visi sajūtām vilinājumu kaut ko uzrakstīt orķestrim. Tas likās kā tāds stikla kalns. Spēt uzrāpties tā virsotnē, uzrakstīt simfoniskajam orķestrim bija kā pārbaudes akmens un rādītājs, ko tu vispār spēj. Un vispār,

Pēteris Liepiņš un Imants Zemzaris izrādē "Jērādiņa"

nokļūt tik tālu, ka tavu opusu orķestris ņem un nospēlē – tas tiešām bija vilinājums kaut ko sacerēt arī simfoniskajam orķestrim. Vislabāk tas man ir izdevies ar nelielo opusu "Pēc Aitmatova lasījuma". Imants Resnis to sirsnīgi sagatavoja un pirms partitūras iestudēšanas izlasīja Aitmatova romānu. Šajā skaņdarbā mani pūlīni daudz maz īstenojās tā, kā tas bija iecerēts. Vēlāk man ir paticies rakstīt mazākam sastāvam, kamerorķestrim, 25 cilvēkiem, stīdžniekiem... Kādēļ man būtu jātraucē simt cilvēku? Tad tam ir jābūt kaut kam īpašam. Tik īpašam, ka citādi nevari. Angažēt viņus visus, aizņemt viņu laiku... Man nav bijis tādas nepieciešamības vai arī tik ārkārtīgi lielu ambīciju.

IA: Jūs esat ļoti pieticīgs! Ja visi komponisti tā domātu, mums varbūt vispār nebūtu simfoniskās mūzikas.

IZ: Paldies Dievam, ka tā nav. Bet man tiešām ir ļoti patīcis kamerorķestris, stīgu sastāvs un ar katru brīdi vairāk arī kamersastāvi. Un te es esmu bijis pilnīgi piepildīts. Ko tad vēl, ja varu izteikties kamerformātā!

IA: Kur vislabāk padodas mūzikas sacerēšana? Vai ir kādas īpašas vietas, kas iedvesmo radošam darbam?

IZ: Man ir klasīte Emīla Dārziņa mūzikas skolā, kur joprojām strādāju kā pedagogs. Šajā klasītē ir iespēja palikt arī pēc nodarbībām. Kad skola noklust, novakares tur ir ļoti, ļoti jaukas. Man patīk, ka apkārtējas klasēs vēl skan mūzika – tur mācās, gatavojas, muzicē, vingrinās... Tad arī man ir stimulēts kaut ko darīt. Pamudinājums ir kameransambla klases audzēkņi, kas ir tik aktīvi vijolnieka Andra Paula vadībā. Tas ir fantastiski, ka tepat blakus jaunieši gatavo sonātes, trio, kvartetus, kvintetus dažādiem sastāviem, un Andris Pauls šos atskaņojumus tiešām sagatavo līdz ļoti augstam muzikālam līmenim. Tāpēc man ir bijis vilinājums rakstīt tieši šiem jaunajiem mūziķiem, kuri vienu otru manu opusu ir augstvērtīgi iestudējuši.

ZEMZARIS UN LAIKMETS

IA: Vai jums joprojām nav mobilā tālruņa?

IZ: Jā, nav.

IA: Kā jūs attieciaties pret modernajām tehnoloģijām? Bieži ir dzirdēts, ka esat pozitīvā nozīmē vecmodīgs cilvēks.

IZ: Kas nokavēts, tas nokavēts. Tagad vairs neizdodas apgūt šīs tehniskās novācības. Nesanāk.

IA: Bet varbūt negribas?

IZ: Grūti pateikt. Bet to, ka es rakstu ar roku, arī negribas smādēt. Man patīk rokraksts kā tāds.

IA: Arī nošu partitūras mūziķiem izrakstāt ar roku, tās mākslinieciski noformējot. Vai tas nav tāpat kā rakstīt vēstuli ar spalvu, kur katrā vārdā daudz vairāk personiskuma nekā ar datoru rakstītām vēstulēm, manuskriptiem un partitūrām?

IZ: Droši vien, ka tā tas ir. Jo sevišķi vēstulēs. Reizēm rokraksts sanāk daudz nevaļīgāks, nervozāks, citreiz tas ir mierīgs, tāds apskaidrots... Tāpat jau ir arī ar nošu rakstu. Kāpēc gan man nepie-dāvāt personiskāku pieskārienu?

• Izrāde ar mūziku un pastaigu •

BENJAMINA
kā dzīvot modernam cilvēkam

Izrādes autore un režisore Baņuta Rubesa
Emīlijas lomā aktrise Indra Burkovska

Izrādes 15. un 16. septembrī
sākums plkst. 19:00

Bīletes Ls 14 -10
www.bilesuserviss.lv vai zvanot 29470103
www.benjamina.lv

Izrādes vēsturiskajā
Benjamiņu namā!